తోడు

సాయంత్రం ఐదు గంటలు దాటింది. ఆఫీసులో అందరూ వెళ్ళి పోయారని ప్యూను వచ్చి చెబితే తప్పనిసరై లేచాడు గంగాధరం. చలికాలం నెమ్మదిగా చీకట్లు ముసురుకుంటున్నాయి. ఆ చీకట్లను చూస్తూంటే ఎక్కడలేని దిగులు మనసు నిండా ముసురుకుంది గంగాధరానికి. బిక్క ముఖంతో ఆ చీకట్లను చూస్తూ అలాగే మంచున్నాడు.

'ఇంటికి ఎందుకెళ్ళాలి? ఇంట్లో దుమ్మూ, బూజు తప్ప ఏముందని? తాళం తీసుకుని ఇంట్లోకి వెళితే ఒక్కడే కాఫీ పెట్టుకుని తాగడం అనే భయంకర క్షణాలను అనుభవించడానికి పనిగట్టుకుని వెళ్ళటం ఎందుకు? ఆ కాఫీ ఏదో హోటల్లో సర్వర్ తెచ్చిపెడితే పది మంది మధ్యలో కూచుని తాగితే పోదూ!'

నెలరోజుల నుంచి నడుస్తున్నట్లుగానే ఆ రోజు కూడా ఆఫీసు నుంచి హోటలుకు నడిచాడు.

సాయంత్రం వేళ, హోటలు కిటకిటలాడుతోంది. పదినిమిషాలపైన నిలబడితేగాని సీటు దొరకలేదు. అదైనా ఓ జంటకు ఎదురుగా ఉన్న సీటు. గంగాధరం వెళ్ళి కూచుంటే వాళ్ళు ఇబ్బందిగా ముఖాలు పెట్టారు. 'కాళ్ళు పీకుతున్నాయి బాబూ, నేనేం చెయ్యలేను' అనుకుంటూ సీట్లో కూలబడి మంచినీళ్ళు తాగాడు. అప్పుడు చుట్టూ చూశాడు. అంతా హడావిడిగా ఉంది. కబుర్లు, నవ్వులు, చర్చలు, సమావేశాలు - హోటలంతా కోలాహలంగా ఉంది. ఆ కోలాహలాన్ని చూస్తున్న కొద్దీ గంగాధరం ఒంటరితనం పెరిగిపోయింది. తన కాయమంతటితో, కాలమంతటితో ఒంటరితనాన్ని పూర్తిగా అనుభవిస్తూ టిఫిన్‌తిని, కాఫీ తాగేశాడు. పార్కులో ఓ చెట్టు కింద రెండు గంటల కాలాన్ని ఆలోచనలకు ఆహుతిచ్చి మెల్లిగా ఇల్లు చేరాడు.

ఆరంతస్తుల ఎపార్ట్‌మెంట్‌లో మూడవ అంతస్తులో గంగాధరం ఫ్లాట్. 'ఇప్పుడు ఒక్క నిమిషంలో ఇంట్లో పడిపోయి ఏం బావుకోవాలి గనక' అనుకుని లిఫ్ట్‌వైపు వెళ్ళకుండా మెట్లు లెక్కపెడుతూ యాభైమెట్లనూ మెల్లిగా ఎక్కాడు. ఇక తప్పదన్నట్లు తలుపు తాళం తీయబోతుంటే, పక్క ఇంట్లోంచి ఏడుపు వినపడింది.

ఏమయిందా అని అటువైపు హడావిడిగా నడిచాడు.

పక్కింట్లో జనం నిండుగా మూగి ఉన్నారు.

వాళ్ళందరినీ తోసుకుంటూ ముందుకెళ్ళాడు గంగాధరం.

ఆ ఇంటావిడ విజయలక్ష్మి ఏడుస్తోంది. కాసేపటికి చుట్టుపక్కలవాళ్ళ వల్ల విషయం అర్థమయింది.

విజయలక్ష్మి భర్త రాఘవరావు స్కూటర్ యాక్సిడెంటయి రోడ్డుమీద అప్పటికప్పుడు ప్రాణం విడిచాడట.

విజయలక్ష్మిని చూస్తే జాలేసింది గంగాధరానికి.

'ఈ ఫ్లాట్‌లలో వాళ్ళకేదో శని పట్టినట్లుందేమిటి? రెండు నెలల క్రితం తన భార్య సుశీల బ్లడ్ కాన్సర్‌తో మరణించింది. కాన్సర్ అని బైటపడ్డ నెలకే మరణించింది'.

ఇప్పుడీ అఘాయిత్యం! విజయలక్ష్మిని చూస్తే గంగాధరం చెమర్చిన కళ్ళు తుడుచుకున్నాడు. ఇద్దరి ఇళ్ళూ పక్కపక్కననే కాదు. గంగాధరం కుటుంబానికీ, రాఘవరావు కుటుంబానికీ చాలా పోలికలున్నాయి. ఇద్దరిదీ ఇంచుమించు ఒకే వయసు. రాఘవరావు బ్యాంకు ఆఫీసరయితే, గంగాధరం ఎల్.ఐ.సి.లో ఆఫీసరు. ఒకే హోదా, ఒకే జీతం. విజయలక్ష్మి ఒక ప్రైవేట్ స్కూల్లో టీచరుగా చేస్తుంటే, సుశీల ఒక ప్రైవేట్ కంపెనీలో పని చేసేది. ఇద్దరూ రెండేళ్ళనాడు ఈ ఎపార్ట్‌మెంట్‌లో ఫ్లాట్స్ కొనుక్కున్నారు. గంగాధరం వెంటనే సొంత ఇంట్లో చేరాడుగానీ, రాఘవరావు ఏడాదిపాటు అద్దెకిచ్చి పోయినేడాదే చేరాడు. ఈ సంవత్సరంలో

రెండు కుటుంబాల మధ్య ఒక మాదిరి పరిచయం ఏర్పడింది. ఒకరి వివరాలు ఒకరికి తెలును. అత్యవసరమైన చిన్నచిన్న సాయాలు చేసుకునేవారు. ఆడవాళ్ళ మధ్య కూడా కాస్త స్నేహం కుదిరింది. తమభర్తల దగ్గర అవతలివారిని విమర్శించకుండా రెండు మంచిమాటలు చెప్పగల సంస్కారం ఇద్దరిలోనూ ఉండడం వల్ల, ఒకరిని చూసి ఒకరు కపటం లేకుండా నవ్వుకునే వారు. ఇద్దరూ ఉద్యోగస్థులవటంతో స్నేహం పెరగటానికి కావలసినంత ఖాళీ దొరకలేదు. పైగా, సుశీల అనారోగ్యం. రాఘవరావుకి ఇద్దరు కొడుకులు. ఒకడు బెంగుళూరులో, మరొకడు త్రివేంద్రంలో ఉద్యోగాలు చేస్తున్నారు. ఇద్దరికీ పెళ్ళిళ్ళయ్యాయి. పిల్లలు కూడా ఉన్నారు. గంగాధరానికి ఒక కూతురు, ఇద్దరు కొడుకులు మంచి ఉద్యోగాలలో స్థిరపడి పెళ్ళిళ్ళు చేసుకున్నారు. కూతురు శ్యామలకూ పోయినేడాది పెళ్ళి చేశాడు. గంగాధరానికి ఇంకా మనవలు, మనవరాళ్ళూ లేరు. ఇద్దరికీ ఇంకో నాలుగేళ్ళ సర్వీసు ఉంది. ఇంతలో రాఘవరావుకు ఇలా మృత్యువు ముంచుకొచ్చింది.

విజయలక్ష్మి పరిస్థితి చూస్తే గంగాధరానికి చాలా దిగులనిపించింది. ఒంటరి బతుకు ఎంత కష్టమో అతనికి అనుభవంలో తెలుస్తూనే ఉంది.

'తను మగాడు కాబట్టి ఎలాగో నెట్టుకొస్తున్నాడు. పాపం, ఆడది ఒంటరిగా ఎలా నెగ్గుకురాగలదు? మగాడైనా తనకెంత దుర్భరంగా ఉందీ ఒంటరితనం? పిల్లలు ఈ నాలుగేళ్ళూ సెలవుపెట్టిగానీ, వెంటనే రిటైరైగానీ తమ దగ్గరకు రమ్మంటారుగానీ తనకిష్టంలేదు. వెళ్ళాక నాలుగు నెలలు గడవగానే ఆ కోడళ్ళు ఈ ముసలాయనకు ఎన్నాళ్ళు చేయాలా సేవలన్నట్టు చూస్తారు. తప్పదు. అది మానవ స్వభావం. వాళ్ళను తప్పుపట్టటంకాదు. ఊరికే పనీపాటా లేకుండా కూచుంటే తోచి చావదు. సుశీల గుర్తొచ్చి ఏడుపొస్తుంది. అస్తమానం ఏడుపు ముఖంతో కూచునే తనను కోడళ్ళు ఎంతకాలమని ఆదరంగా, ప్రేమగా చూడగలరు. అది జరిగేపనికాదు' అనుకుని ఉద్యోగం చేస్తూనే ఉన్నాడు గంగాధరం.

'ఇప్పుడీవిడ పిల్లల దగ్గరకు వెళ్ళిపోతుంది కాబోలు. ప్రైవేటు స్కూల్లో ఉద్యోగం. వాలంటరీ రిటైర్మెంటు కుదరదు. వదిలేసుకు వెళ్ళాల్సిందే' జాలిగా చూశాడు. విజయలక్ష్మి ఏడుపు ఎంతకూ ఆగటంలేదు. పిల్లలు వచ్చేసరికి తెల్లవారిపోతుంది. జనం నెమ్మదిగా తమతమ పనులకు వెళ్ళిపోతున్నారు. చివరికి బాగా సన్నిహితులు పదిమంది మిగిలారు. వాళ్ళతో ఆ మాటా ఈ మాటా మాట్లాడి వదుంనొస్తేస్తుంటే లేచి తన ఇంట్లోకి వచ్చేశాడు గంగాధరం. రెండు నిద్రమాత్రలు వేసుకుని పడుకున్నాడు.

పదిహేను రోజులు గడిచాయి. రాఘవరావు పిల్లల్ని ఒకసారి పలకరించడం మినహా గంగాధరం మళ్ళీ వాళ్ళ యింటికి వెళ్ళలేదు. ఆరోజు రాఘవరావుకు పెద్దకర్మ చేశారు. గంగాధరాన్ని కూడా పిల్చారు. అతను వెళ్ళేసరికి చివరి బంతి లేస్తోంది. రాఘవరావు

పెద్దకొడుకు అశోక్‌తో మాట్లాడుతూ గంగాధరం ఒక్కడే ప్రత్యేకంగా భోజనం చేశాడు. రాఘవరావు ఇన్సూరెన్సు డబ్బు సాధ్యమైనంత త్వరగా వచ్చేలా చేస్తానని మాటిచ్చాడు.

భోజనం పూర్తయ్యాక హాల్లోకి వచ్చి కూర్చుంటే, అశోక్ "అమ్మా" అంటూ విజయలక్ష్మిని పిల్చాడు. విజయలక్ష్మి వచ్చింది.

ముందు విజయలక్ష్మిని తలెత్తి చూడటానికి భయపడ్డాడు గంగాధరం. బొట్టూ అది తీసేసి ఎలాగో ఉంటుందనుకున్నాడు. తీరా చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. విజయలక్ష్మిలో ఏ మార్పూలేదు. బొట్టు అలాగే ఉంది. మెళ్ళో ఎప్పుడూ ఉన్నట్లే ఓ బంగారు గొలుసూ, నల్లపూసల గొలుసూ, చేతికి ఎర్రటి గాజులు - అంతా మామూలుగానే ఉంది.

గంగాధరం ఎందుకోగాని పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచాడు.

"మా అమ్మని మాతో రమ్మంటే రానంటోందండీ" అన్నాడు అశోక్.

చిన్నకొడుకు ప్రసాద్ కూడా వచ్చి కూచున్నాడు.

"ఇప్పుడు సెలవుపెడితే స్కూల్లో పిల్లలకు ఇబ్బంది కదండీ. మరో నాలుగు నెలల్లో వేసవి సెలవులు రానే వస్తాయి. అప్పుడు వస్తానంటున్నానండి. ఏదో ఓ పనిలో పడి దిగులు మర్చిపోవాలిగానీ, అక్కడికెళ్ళి తీరిగ్గా కూచుని ఏడవటం మంచిదంటారా" అంది విజయలక్ష్మి.

"ఔను, తీరిక మంచిదికాదు. నేను అనుభవం మీద చెబుతున్నాను. మీ అమ్మకు ఎలా ఇష్టంగా ఉంటే అలాగే ఉండనివ్వండి" అన్నాడు గంగాధరం.

విజయలక్ష్మి కూడా పిల్లల దగ్గరకు వెళ్ళకపోవటంతో తన నిర్ణయం మంచిదైనట్లూ, దానికి బలం వచ్చినట్లూ అనిపించింది గంగాధరానికి.

పదిరోజుల తర్వాత విజయలక్ష్మి కొడుకులిద్దరూ కుటుంబ సమేతంగా వెళ్ళిపోయారు.

విజయలక్ష్మి ఒంటరితనాన్ని ఎలా ఎదుర్కొంటూందో చూడాలన్న ఆరాటంతో పదిరోజులుగా రోజూ సెందలాడే ఇంటికి వస్తున్నాడు గంగాధరం. తనలాగే ఒక్కతే బాల్కనీలో లైటన్నా వేసుకోకుండా కూర్చుండిపోతుందేమోననుకున్నాడు. విజయలక్ష్మి బాల్కనీలోకి యథాలాపంగా వచ్చివెళ్ళేదేగాని కూచునేది కాదు. ఇంటికి ఎవరూ స్నేహితులన్నా వస్తున్నట్లు లేరు. 'ఎలా కాలక్షేపం చేస్తోందీవిడ' అనుకున్నాడు.

ఒకరోజు ఉదయాన్నే వెళ్ళి "ఏమన్నా సాయం కావాలంటే మొహమాటం లేకుండా అడగండి" అని చెప్పి వచ్చాడు.

కానీ, తర్వాత పదిహేను రోజులు గడచినా విజయలక్ష్మి ఏమీ అడగలేదు.

ఆరోజు విజయలక్ష్మి ఫ్లాట్‌దాటి తన ఫ్లాట్‌లోకి వస్తుంటే లోపల్నించి సంగీతంలాంటిదేదో వినపడింది.

పిల్లలుగానీ వచ్చారా అనుకుని కాలింగ్‌బెల్ నొక్కాడు. విజయలక్ష్మి తలుపు తీసింది.

"రండిరండి" అని ఆహ్వానించింది.

"ఏం చేస్తున్నారు?" అడిగాడు గంగాధరం, ఒక పక్కగా పరిచిన చాపమీద కొత్తగా మెరుస్తున్న వయొలిన్‌ని చూస్తూ.

"చిన్నప్పుడు నేర్చుకున్న సంగీతం ఎంతవరకూ జ్ఞాపకం ఉందో చూస్తున్నాను, ఇవాళే కొనుక్కొచ్చానిది. రేపటి నుంచీ సంగీతం క్లాసులకు వెళ్దామని." నవ్వుతూ వయొలిన్ చేతికిచ్చింది.

దాన్ని ఎలా పట్టుకోవాలో కూడా తెలియని గంగాధరం వెంటనే తిరిగిచ్చేశాడు, చంటి పిల్లాడిని ఎత్తుకోవడం చేతకానివాడు తల్లికి తిరిగి ఇచ్చేసినట్లుగా.

" మంచినీళ్ళు తాగుతారా" అంటూ తీసుకురావటానికి లోపలకు వెళ్ళింది. హాలంతా పరికించాడు గంగాధరం. ఎక్కడా ఏ మార్పూలేదు. రాఘవరావు ఉన్నప్పుడెలా ఉందో ఇప్పుడూ అలాగే ఉంది - అందంగా, పరిశుభ్రంగా.

గాజుగ్లాసులో మంచినీళ్ళతోపాటు చిన్న ప్లేటులో టిఫిను కూడా తెచ్చింది. టిఫిన్ తింటూ కుశలప్రశ్నలు వేశాడు. మళ్ళీ ఇంకోసారి ఏ సాయం కావాలన్నా అడగమని చెప్పాడు. కానీ అతనికి తెలుస్తూనే ఉంది. సాయం కావాల్సింది ఆమెకు కాదు, తనకేనని.

టిఫిన్ తిని చేతులు కడుక్కునే నెపంతో వంటింట్లోకి వెళ్ళాడు. వంటిల్లు కూడా శుభ్రంగా ఏ లోపం లేకుండా ఉంది. ' ఈమె జీవితంలో ఏ లోటూ లేదా? రాఘవరావు మరణం వల్ల ఈమె జీవితంలో ఏ మార్పూరాలేదా? సుశీల మరణంతో తన జీవితం తలకిందులైపోయిందే- రాఘవరావు మీద ఈమెకేం ప్రేమలేదా?' అనుమానించాడు.

కానీ, హాల్లో రాఘవరావు ఫొటోకి అప్పుడే తెచ్చి వేసినట్లున్న విరజాజి పూలదండ-ఫొటో ఎదురుగా వాజ్‌లో అమర్చిన తాజాపూలు, అతని వస్తువులన్నీ జాగ్రత్తగా దాచిన తీరూ చూస్తుంటే ప్రేమలేదని అనుకోలేకపోయాడు. తన ఇంట్లో సుశీల ఫొటో, దుమ్ముకొట్టుకుపోయి ఉంది మరి! ఎక్కడుంది తేడా? ఆడమనిషి భర్తపోతే అనాథగా అలమటించాల్సింది పోయి నవ్వుతూ, తిరుగుతూ సంగీతం నేర్చుకుంటోంది. ఇల్లు ఎప్పటిలాగే చక్కదిద్దుకుంటోంది.

తను మగరాయుడు - ఇలా దిక్కూమొక్కూ లేక ఇల్లు అరణ్యంలా తయారై, తిండికి మొఖం వాచి, ఆలనా పాలనా లేక అఘోరిస్తున్నాడు. తన ఇల్లు అలా ఉండటానికి కారణం సుశీల మీద దిగులా లేక ఆ పనులు చేతగాని అసమర్థతా?'

ఇవాళ పొద్దున్నే గుండీ ఊడని చొక్కా కోసం బీరువా అంతా గాలిస్తే ఒక్కటీ కనపడలేదు. ఎలాగో చివరిగుండీ ఊడిన చొక్కా వెతుక్కుని గుండుసూది ఒకటి సంపాదించి పెట్టుకున్నాడు.

గుండీలు కుట్టాలని తను ఎప్పుడూ చొక్కాలు కుట్టించుకునే టైలర్ దగ్గరకు చొక్కాలన్నీ తీసుకెళ్ళాడు. అతన్నేదో తను మహాహీనమైన పని చేయమన్నట్టుగా ముఖం పెట్టి "కుదరదు సార్" అన్నాడు. అలాంటి షాపుల్లో గుండీలు ఊడితే, కుట్లు ఊడితే రిపేర్లు చేసిపెట్టరట. ఎక్కడ చేస్తారో కనుక్కోవాలి. చొక్కాలన్నీ మళ్ళీ ఇంటికి మోసుకొచ్చాడు.

ఇది జరుగుతున్నంతసేపూ సుశీల గురించి దిగులుపడుతూనే ఉన్నాడు. తనకు గుండీలు కుట్టడం వచ్చుంటే ఇవాళ సుశీలను అంతసేపు తల్చుకునేవాడు కాదా? ఈవిడకు దిగులు లేకపోవడానికి ఈవిడకున్న సమర్థతే కారణమా? ఆడవాళ్ళంతా అంతేనా.

ఆలోచించగా ఆలోచించగా ఆర్థికంగా ఇబ్బందులులేని ఆడవాళ్ళు భర్త చనిపోయినా, భార్య చనిపోయిన మగాళ్ళంత అనాథలు కారనిపించింది.

'వాళ్ళ బతుకు వాళ్ళు బతకగలరు. మగవాళ్ళలా రోజువారీ జీవితంలో పరాధీనులుగా బతక్కపోవటం వల్ల వాళ్ళ జీవితంలో తేడారాదు. పైగా, పని తగ్గి సుఖపడతారు' అనుకున్నాడు.

సుశీల ఉండగా ఎంత సుఖం తనకు!

లేచేసరికి కాఫీ.

స్నానం చేసి వచ్చేసరికి వేడివేడిగా భోజనం.

మధ్యాహ్నం సుష్టుగా టిఫిను.

కావాల్సినన్నిసార్లు కాఫీలు, టీలు.

ఆఫీసులో ఎవరిమీద కోపం వచ్చినా సుశీల దగ్గర తిడితే తగ్గిపోయేది. సుశీల ఎవరితోనూ చెప్పదని నిశ్చింతతో తిట్టి బి.పి. తగ్గించుకునేవాడు. రాత్రి పూట కాళ్ళు పీకుతుంటే విసుక్కోకుండా పట్టేది.

అన్నిటికీ సుశీల మీదే ఆధారపడేవాడు. తనని అన్యాయం చేసిపోయింది. ఏడుపొచ్చింది గంగాధరానికి.

ఆ ఏడుపులోనే ఏడుస్తోంది తనకోసమేగాని సుశీల కోసం కాదేమో అనిపించింది.

'తన కష్టాలకు తనేడుస్తున్నాడా? సుశీల చచ్చి సుఖపడుతోందా? ఆడవాళ్ళుతాము చచ్చిపోతే స్వర్గంలోనూ, భర్తలు చచ్చిపోతే భూమ్మీదా సుఖపడతారా?' తన పిచ్చి ఆలోచనలకు తన జుట్టే పీక్కుని గట్టిగా కళ్ళు మూసుకున్నాడు గంగాధరం.

మరో పదిరోజులకు మళ్ళీ విజయలక్ష్మిని పలకరించటానికి వెళ్ళి ఇదే విషయాన్ని అన్యాపదేశంగా ప్రస్తావించాడు.

"మీరు ఎలా తట్టుకుంటారో అని భయపడ్డాను. ఫరవాలేదు. ధైర్యంగానే ఉన్నారు" అన్నాడు.

విజయలక్ష్మి ఏమీ మాట్లాడలేదు.

"సుశీల లేని నా పరిస్థితికి, రాఘవరావుగారు లేని మీ పరిస్థితికీ చాలా తేడా ఉందనిపిస్తోంది. మనిషి పోవటం ఆ దిగులూ అవీ ఇద్దరికీ ఏ తేడా లేకుండా సమానమే అయినప్పటికీ ...."

"సమానం కాదులెండి" అంది విజయలక్ష్మి అతని మాటకు అడ్డువస్తూ.

గంగాధరం ఆశ్చర్యంగా చూశాడు.

"మా ఆయన్ని నేను ప్రేమించటానికీ, మీ ఆవిడను మీరు ప్రేమించటానికీ చాలా తేడా ఉంది. మీ ఆవిడ మీకు అన్ని విధాలా సహకరించింది. మీకు కావాల్సిన సుఖాలూ, సేవలూ అందించింది. మీకు ఆమె లేకపోవడం పెద్దలోటు. బహుశా ఆ లోటు మీకు అనుక్షణం తెలుస్తూనే ఉంటుందనుకుంటాను. దాంతో బాగా దిగులనిపిస్తుండవచ్చు. కానీ మా ఆయన నాకేమంత సహకరించలేదు. ఆయనకు నేను సేవలు చేయడం తప్ప ఆయన నాకేం చేయలేదు. నా ఇష్టాలేమిటో, నా శక్తులేమిటో ఆయన ఎన్నడూ కనుక్కోలేదు. ఆయన ఇష్టాల్ని తీర్చుకోటానికీ, ఆయన శక్తుల్ని నిరూపించుకోటానికీ నేను ఆయనకు ఉపయోగపడ్డాను. ఆఖరికి తిండి విషయంలో కూడా ఆయన ఇష్టాలే చెల్లేవి. ఎందుకలా చేశానంటే - నాకలా అలవాటు చేశారు. చిన్నతనంలోనే పెళ్ళయింది. అప్పట్నుంచీ అంతే. అవతల మనిషి ఇబ్బంది పడుతుంటే, ముఖం మాడ్చుకుంటే నాకు బాగుండేది కాదు. అందులో జీవితాంతం కలసి బతకాల్సిన మనిషి. అందుకని అన్నీ ఆయనక్కావాల్సినట్టే చేసేదాన్ని. నా ఇద్దరు కొడుకులూ ఆయన నోట్లోంచి ఊడిపడ్డారు. వాళ్ళని మార్చటం నా వల్ల కాలేదు. నామీదే ఆధారపడ్డారు. ముగ్గురు మగవాళ్ళూ నామెడకూ భుజాలకూ పడి వేలాడుతున్నట్టే ఉండేది. పిల్లలు పెళ్ళయి వెళ్ళిపోయాక కాస్త విశ్రాంతి దొరికింది. ఆయన పోయాక నాకు నా జీవితం మిగిలింది. ఇప్పుడు నేను ఏం చేసినా అది నా కోసమే. నన్ను పట్టుకుని వేలాడే ఏ బరువులూ లేవు. నేను ఎటైనా తేలికగా నడవగలుగుతున్నాను. ఇదిగో - ఈ సంగీతం మొదలుపెట్టాను."

"ఆడవాళ్ళందరూ ఇలాగే అనుకుంటారా?"

గంగాధరానికి తను చచ్చిపోయి సుశీల బతికి ఉంటే తనను గురించి ఏమని చెప్పేదా అని అనుమానం వచ్చింది.

"ఏమో నాకు తెలియదు. కొందరు తామే బరువుల్లా మగవాళ్ళకు వేలాడబడే వాళ్ళుంటారేమో. కానీ, చాలా తక్కువనుకుంటాను. ఆడది మోసే బరువులు ఎవరికీ కనిపించవు. ఇంట్లో అందరికీ అన్నీ అమర్చిపెడుతూ చేసే చాకిరీ, దానివల్ల అందరికీ దొరికే మానసికమైన శాంతి - దీనికెవరూ విలువ కట్టలేరు. అందరి ఉద్రేకాలకూ ఆనకట్టలా ఉంటూ, తమ తమ ఆవేశాలతో, బాధలతో అందరూ మీద పడటానికి ఒక ఆధారంగా ఉండే ఆడది చేసే పనీ, ఆ బరువూ మీకు అర్థం కాదు. చాలామంది ఆడవాళ్ళకు కూడా తామెంత చేస్తున్నామని తెలియదు." ఆమె ఆపకుండా మాట్లాడుతోంది.

'ఈవిడిలా ఇంత బాగా మాట్లాడగలదని ఇన్నాళ్ళూ తెలియదే' అనుకున్నాడు గంగాధరం.

ఆవిడ టీచరన్న విషయం గుర్తొచ్చింది. 'అన్నీ విడమరిచి చెప్పటం అలవాటయినట్లుంది' అనుకున్నాడు.

"ఇంతకూ నే చెప్పొచ్చేదేమిటంటే - 'అనాథ' అనే మాట భర్త చనిపోయిన ఆడవాళ్ళ విషయంలో నిజంకాదు. నిజమైన అనాథలు భార్యలుపోయిన మగవాళ్ళే" నవ్వింది విజయలక్ష్మి.

'నిజం' అనుకున్నాడు గంగాధరం.

'తన సంగతే చూడరాదూ - రేపీవిడ పిల్లల దగ్గరకు వెళ్ళినా వాళ్ళకు సాయం చెయ్యగలదు. మనవల్ని పెంచగలదు. తాను బరువన్న స్పృహ వాళ్ళకు కలగకుండా బతక గలదు. తనట్లా కాదు. తనో పెద్ద బరువు.'

ఆలోచనలోపడి విజయలక్ష్మి లోపలికి వెళ్ళడం చూడలేదు గంగాధరం.

పదినిమిషాల్లో ఆవిడ తిరిగొచ్చేవరకూ ఆలోచనల్లో కొట్టుకుపోతూనే ఉన్నాడు.

విజయలక్ష్మి అతని వాలకం చూసి, "ఏమిటి, నా మాటలు మిమ్మల్ని బాగా కలవర పెట్టినట్లున్నాయి" అంది.

"అబ్బే, లేదు మరి నే వస్తాను" అంటూ లేవబోయాడు.

"ఎక్కడికి వెళ్తారు? హోటలుకేగా! ఈపూటకి మా ఇంట్లో భోజనం చేద్దురుగాని. మీకోసం కూడా బియ్యం పడేసి వచ్చాను" అంది.

మరో అరగంట కబుర్ల తర్వాత ఇద్దరూ భోజనం చేశారు. విజయలక్ష్మి చేతి వంట తింటుంటే, గంగాధరానికి చచ్చిన జిహ్వ బతికొచ్చింది.

సుశీల పోయిన తర్వాత ఇంత మంచి భోజనం చేయలేదు. తృప్తిగా తిన్నాడు.

విజయలక్ష్మికి మరీ మరీ ధన్యవాదాలు చెప్పి తన ఇంటికి వెళ్ళాడు.

ఇల్లంతా గందరగోళంగా ఉంది.

' ఆ పనిమినిషికి ఎంత చెప్పి, ఇల్లు ఇలా చిందరవందరగానే ఉంచుతుంది. ఎక్కడి దుమ్ము అక్కడే ఉంటుంది. సుశీల ఎట్లా వేగిందో ఈ అమ్మాయితో, ఎక్కడా చిన్న దుమ్ము మరకా లేకుండా ఉంచేది ఇల్లు. తన కట్లాంటి వాతావరణం కావాలి. అట్లా అలవాటయింది. కానీ, ఆ వాతావరణం ఏర్పరచుకోవటం చేతకాదు. ఛీ! ఛీ! బతుకు దుర్భరంగా ఉంది'. నిద్రమాత్రలు వేసుకోక తప్పలేదు గంగాధరానికి.

☆☆☆

నాలుగైదు నెలలు గడిచేసరికి గంగాధరానికీ, విజయలక్ష్మికీ మధ్య స్నేహం పెరిగింది. వారానికి రెండుసార్లు అక్కడే భోజనం చేస్తున్నాడు. అప్పుడప్పుడూ ఉదయం, సాయంత్రం టిఫిన్లు కూడా సేవిస్తున్నాడు. విజయలక్ష్మి నేర్చుకున్న సంగీతం కాస్త కాస్త ఆనందించ గలుగుతున్నాడు.

"మరింకేం - ఆవిడను పెళ్ళాడితే పోలా!"

తనను చూడటానికి వచ్చిన స్నేహితుడు జానకిరాంకు గంగాధరం విజయలక్ష్మితో తన స్నేహం గురించి సంతోషంగా చెబుతుంటే, అతనీ మాట అన్నాడు.

"ఛీ-అదేం మాట" అన్నాడుగానీ, గంగాధరానికి అదంత పాడుమాటగా అనిపించలేదు.

రాను రానూ అది మంచి మాటేనేమో, ఒకవేళ చాలా మంచిమాటకూడానేమో అన్న సందేహం కలిగి, క్రమంగా స్థిరపడి నమ్మకం కూడా కుదిరింది.

మరో ఆరు నెలలు గడిచాయి ఆలోచనలతో.

ఈ లోపే సుశీల సాంవత్సరీకం జరిపారు. పిల్లలు వచ్చారు. కూతురు ఇల్లంతా బాగుచేసింది. కొడుకు కావాల్సినవన్నీ కొనితెచ్చాడు. బంధువులు ఆ రోజుకి వచ్చారు. విజయలక్ష్మి తను చేయగలిగిన సహాయాలు చేసింది. గంగాధరం కూతురు విజయలక్ష్మి దగ్గరకొచ్చి -

"నేను వచ్చిన రోజు ఇల్లు వల్లకాడులా ఉంది. ఆఇంట్లో మా నాన్నను చూస్తుంటే ఎంత ఏడుపొచ్చిందో చెప్పలేను. మా దగ్గరికి రమ్మంటే రాడు. ఎలా బతుకుతాడో ఏమో" అని కన్నీళ్ళు పెట్టుకుంది.

మరో రెండు నెలలకు విజయలక్ష్మి రాఘవరావు ఏడూరు చేయించింది. ఇద్దరు కొడుకులూ కోడళ్ళూ, మనవలూ మనవరాళ్ళూ వచ్చారు. కొడుకులూ, కోడళ్ళూ ఇంటి పెత్తనం తీసుకుని పనులు చేస్తుంటే, విజయలక్ష్మి మనవలతో మనవరాళ్ళతో కాలక్షేపం చేసింది.

ఆ కార్యక్రమం కూడా అయిపోయింది.

పిల్లలు విజయలక్ష్మిని తమ దగ్గరకు రమ్మని గంగాధరం సమక్షంలో మరోసారి బతిమాలారు. గంగాధరాన్ని హితవు చెప్పమని అడిగారు.

"ఆయనేం చెప్తార్రా-ఆయన పిల్లలు ఆయన్ని బతిమాలి భంగపడి వెళ్ళిపోయారు" అంది విజయలక్ష్మి నవ్వుతూ.

"ఆయనంటే మగాయన, పైగా ఆఫీసరు. నెలకు పదివేల ఆదాయం. నువ్వు సంపాదించే పదిహేను వందల కోసం ఒక్కదానివీ-" చిన్నకొడుకు ప్రసాద్ మాటలు పూర్తి కాకుండానే "ప్రసాదూ" అని విజయలక్ష్మి ఒక్క అరుపు అరిచింది.

అందరూ బిత్తరపోయారు.

"జీతం ఎంతైనా నా ఉద్యోగం నాకు గొప్ప. నా ఉద్యోగం నేను వదలను. బతికున్నంత కాలం ఆయన ఇదే పాట పాడి పాడి వెళ్ళాడు. ఇప్పుడు మీరు అందుకున్నారా? నేనెక్కడికీ రాను. ఎవరి దగ్గరా ఉండను. నా ఉద్యోగం వదలను. రిటైరయ్యాక ట్యూషన్లు చెప్పుకుంటాను. ఓపిక లేని రోజు, నా పనులు నేను చేసుకోలేని రోజు చావనన్నా చస్తానుగానీ, ఎవరిచేతా చాకిరీ చేయించుకోను. ఎవరి మీదా ఆధారపడను."

భర్త చచ్చిపోయిన రోజు ఎంత ఏడుపు ఏడ్చిందో మళ్ళీ అంత ఏడుపు ఏడ్చింది ఆమె.

కొడుకులూ, కోడళ్ళూ ముఖాలు మాడ్చుకున్నారు.

"ఆవిడ మనసు బాగా లేదులెండి" గంగాధరం సర్దిచెప్పబోయాడు.

"మేం కాని మాట ఏమన్నామండీ, కొడుకుల మీద ఆధారపడటం పరువు తక్కువా? అంత అహాయిత్యం మాటలు మాట్లాడటం దేనికి?' నిష్ఠూరంగా మాట్లాడారు.

వాళ్ళ బాధ వాళ్ళది. కానీ, మారుతున్న కాలానికీ, విలువలకీ ప్రత్యేక వ్యక్తుల బాధ పట్టించుకోవాల్సిన అవసరం ఉండదు. తనను నడిపించే సూత్రాలను పట్టుకుని పరిగెత్తటమే వాటికి తెలుసు. ఆ సూత్రాలేవో తెలుసుకున్న మనుషులు శాంతిగా బతకగలుగుతారు. తెలుసుకోలేని వాళ్ళు అశాంతి పడక తప్పదు.

విజయలక్ష్మి కొడుకులు ఆమె మీద కోపంతోనే వెళ్ళిపోయారు.

"మీరు మరీ ఎక్కువ రియాక్టయ్యారండీ. పాపం, వాళ్ళు మాత్రం ఏమన్నారనీ?"

"నా ఉద్యోగాన్ని అన్నారండి. ఆయన నాకంటే పదిరెట్లు ఎక్కువ సంపాదించేవాడు. నిజమే. ఆయన చదివిన చదువు అలాంటిది. ఇప్పుడు నా కొడుకులిద్దరూ నాకంటే ఎక్కువే సంపాదిస్తున్నారు. నిజమేకానీ, నాకు ధైర్యాన్నిచ్చేది నా ఉద్యోగమేనండీ, వాళ్ళ ఉద్యోగాలు కాదు. ఆయన కూడా అంతే. ఇంట్లో ఏ చిన్న చికాకు వచ్చినా, బోడి ఉద్యోగం మానెయ్యమనేవాడు. నా ఉద్యోగాన్ని మానకుండా ఉండటానికీ, నా ఉద్యోగాన్ని ఆయన తిట్లనుంచి రక్షించుకోటానికీ నేనెంత శక్తి ధారపోశానో ఎవరికీ తెలియదు." విజయలక్ష్మి కళ్ళు మళ్ళీ నిండాయి.

గంగాధరం "అయ్యయ్యో - మీరు మళ్ళీ బాధపడుతున్నారు" అంటూ కంగారుపడ్డాడు.

"పైగా, మీరు మగాళ్ళు కాబట్టి ఒంటరిగా ఉండగలరు అన్నారు చూశారా. నిజానికి మనిద్దరి జీవితాలు చూస్తే నేనే ధైర్యంగా, నిశ్చింతగా ఉన్నానని నాకనిపిస్తోంది."

"నిజం. నేను పడుతున్న నరకం వాళ్ళకు తెలియదు. ఎందుకిట్లా బతకాలో తెలియదు. ఇట్లా కాకుండా పిల్లల దగ్గర కెళ్ళటం ఇష్టములేదు. సుశీల నన్ను చాలా కష్టాల్లో పడేసి వెళ్ళింది. పాపం, తనకూ తెలిసి ఉండదు. లేకపోతే ఈ కష్టాలు తప్పించుకునే ఉపాయం కూడా తనే చూపిపెట్టి ఉండేది." ఈ సారి కళ్ళనీళ్ళు పెట్టుకోవడం గంగాధరం వంతయింది.

విజయలక్ష్మి గంగాధరాన్ని ఓదార్చి సంభాషణ మళ్ళించింది.

'మొత్తానికి రాఘవరావు కంటే నేనే నయం. సుశీలను ఎన్నడూ ఉద్యోగం మానమనలేదు. ఆమె ఉద్యోగాన్ని హేళన చేయలేదు' అనుకున్నాడు గంగాధరం ఆరోజు రాత్రి నిద్రపోబోతూ. అందువల్ల విజయలక్ష్మితో తనకేదో దగ్గరితనం వచ్చినట్లనిపించి కాస్త ఆనందంగా నిద్రపోయాడు.

మరో రెండు నెలలు గడిచిపోయాయి. ఇద్దరి మధ్యా స్నేహమూ పెరిగింది. ఒక రోజు రాత్రి విజయలక్ష్మి పెట్టిన భోజనం తృప్తిగా తిని వక్కపొడి నములుతూ - "మనం ఇద్దరం

ఒంటరిగా ఉంటున్నాం. ఎందుకట్లా ఉండాలి? పెళ్ళి చేసుకుని కలసి ఉంటే" ... అన్నాడు, తన జీవితంలో అతి పెద్ద సాహసకార్యం చేస్తున్నానని అనుకుంటూనే.

విజయలక్ష్మి ఒకే ఒక్క క్షణం ఆశ్చర్యపోయి ఆ తర్వాత ఆపకుండా ఐదు నిమిషాలు నవ్వింది.

గంగాధరం ముఖం చెక్కు తీసిన బీట్‌రూట్ దుంప అయింది. నవ్వినవ్వి కళ్ళనీళ్ళు తుడుచుకుంటూ గంగాధరం వంక చూసి అంత నవ్వినందుకు కించిత్తు పశ్చాత్తాపపడింది.

గంగాధరం అక్కడి నుంచి లేచి వెళ్ళడానికి కూడా శక్తిలేనివాడై అలాగే కూర్చున్నాడు.

విజయలక్ష్మికి జాలేసింది. అతని బాధను తగ్గించాలనుకుంది.

"సారీ మిమ్మల్ని బాధపెట్టాననుకోకండి. మీ ఆలోచన గురించి నాకు ఎగతాళి లేదు. ఆ మాట మీరు నమ్మి తీరాలి. నేను నవ్వింది మీరలా అడిగారని కాదు. మీరన్నారే ఒంటరివాళ్ళమని నేను ఒంటరిదాన్నని అనుకోవటంలేదు. ఒంటరితనం నుంచి బయటపడ్డాననుకుంటున్నాను. అంతెందుకు, ఇంతకు ముందు నాకు మీలాంటి స్నేహితులతో మాట్లాడే అవకాశం ఉండేదికాదు. సంగీతంతో పరిచయం చేసుకునే వీలులేదు. అంతకుముందు నా ఆలోచనల్ని అభిరుచుల్ని దాచేసుకుని ఒంటరిగా బతికానేమోగాని ఇప్పుడలాకాదు."

గంగాధరానికి అతనున్న పరిస్థితిలో ఆమె మాటలు సరిగా అర్థం కూడా కాలేదు. ఎలాగో శక్తి తెచ్చుకుని వెళ్ళడానికి లేచాడు.

"కూచోండి. కూచోండి. మీ ఐడియా గురించి మాట్లాడదాం." విజయలక్ష్మి కూచోబెట్టింది.

"మీరు కేవలం నన్ను ఆడదానిగా మాత్రమే చూసి పెళ్ళి ప్రస్తావన తెచ్చారని అనుకోవడం లేదు. అది కరక్టేనా"

"కరెక్టే - కరెక్టే. నా కసలు ఆ ఉద్దేశం లేదు. కేవలం ఒక తోడు...." హడావిడిగా జవాబిచ్చాడు.

"ఆ తోడు మీకెందుకు కావాలో నాకు సరిగ్గా అందుకే అక్కర్లేదు." అర్థం కానట్లు చూశాడు.

"నేను చెప్పానుగదా. ఈ వయసులో నాకోసం నేను బతకాలని ఉందిగానీ, మరెవరి కోసమో ఎడ్జెస్టవుతూ బతకాలని లేదు. మీకు సేవలు చేస్తూ బతకాలని అసలులేదు."

"సేవలు...." గంగాధరం అయోమయంగా చూశాడు.

"సేవలే. మగవాళ్ళకు తోడంటే సేవలే అని నా ఉద్దేశం. మీ ఇల్లు చూస్తుంటే మీకే రకం సేవలు కావాలో తెలుస్తూనే ఉంది."

గంగాధరం ఒకపది నిమిషాలు ఆలోచిస్తూ కూచుని హఠాత్తుగాలేచి వెళ్ళిపోయాడు.

ఆ రాత్రంతా గంగాధరానికి నిద్రపట్టలేదు. ఎంత ఆలోచించినా విజయలక్ష్మి మాటల్లో తప్పు కనిపించలేదు.

'విజయలక్ష్మి తన ఇల్లు చక్కబెట్టి, తనకు వండి పెట్టి తన మంచి చెడ్డలు చూడాలనిగాక ఎందుకు పెళ్ళి చేసుకోవాలనుకున్నాడు? ఎవరైనా ఎందుకు పెళ్ళిచేసుకోవాలను కుంటారు? అందుకేగా - ఆ సేవలు చెయ్యనంది విజయలక్ష్మి. ఏ ఆడదైనా ఎందుకు చెయ్యాలి? తనకు కావలసింది మంచి పనిమనిషా? మంచితోడా? తన ఆలోచనా తప్పనిపించదు. విజయలక్ష్మిదీ తప్పనిపించదు. తెల్లవారుఝామున ఎప్పుడో నిద్రపోయాడు.

మర్నాడు గంగాధరం వాళ్ళింట్లో పని చేసే రేణుక పదిసార్లు విజయలక్ష్మి వాళ్ళింటికి తిరిగి చీపుర్లు, బూజుకర్ర,ఫినాయిలు ఇత్యాది వస్తువులన్నీ పట్టుకెళ్ళింది. ఆరోజు గంగాధరం ఆఫీసుకి వెళ్ళలేదు.

సాయంత్రం విజయలక్ష్మి దగ్గరకు వెళ్ళకుండా బజారు వెళ్ళి ఏవేవో కొనుక్కొచ్చాడు.

నాలుగురోజులు గంగాధరం రాకపోయేసరికి విజయలక్ష్మి ఆశ్చర్యపోయింది. ఐదోరోజు గంగాధరం ఇంటి తలుపు తట్టింది.

లోపలకు వెళ్ళి చూస్తే ఇల్లంతా మారిపోయింది. శుభ్రంగా ఏవస్తువు ఎక్కడుండాలో అక్కడుంది.

గంగాధరం వంట చేసుకుంటున్నాడు. విజయలక్ష్మితో "ఇవాళ మీ భోజనం మా ఇంట్లో" అని చెప్పేశాడు.

"నా వంట మీకుఎలా ఉంటుందో, ఎన్ని వంకలు పెడతారో" అంటూనే వడ్డించాడు.

"ఫరవాలేదు. బాగుంది" అంటూనే చిన్నచిన్న సలహాలిచ్చింది విజయలక్ష్మి.

ఆ తర్వాత నుంచీ రెండు రోజులు విజయలక్ష్మి ఇంట్లో గంగాధరం భోజనం చేస్తే, రెండు రోజులు గంగాధరం ఇంట్లో విజయలక్ష్మి భోజనం చేసేది.

రెండురోజులు ఇద్దరూ బయట ఏ హోటల్లోనో తినేసేవారు. ఆదివారం నాడు ఇద్దరూ కలిసి వంటచేసుకుని సరదాగా కాలక్షేపం చేసేవారు.

మరో ఆరునెలలు ఇలా గడిచిపోయాయి.

గంగాధరం కూతురికి కొడుకు పుట్టాడు. ఆ పిల్లకిదే మొదటి కాన్పు. టెలిగ్రాం చూడగానే గంగాధరం సంబరం సంబరం కాదు. తాతనయ్యానంటూ తెగ మురిసి పోయాడు.

విజయలక్ష్మిని తీసుకుని బజారు వెళ్ళి మనవడికి బట్టలూ, బంగారు గొలుసూ ఏవేవో కొన్నాడు. కూతురి దగ్గరకు ప్రయాణం కట్టాడు. కూతురి స్నానం అదీ అయ్యే వరకూ అక్కడే ఉండి మనవడికి తన పేరు పెడతానంటే వద్దంటే వద్దని 'సుశీల్' అని భార్య పేరు పెట్టించాడు. పదిహేను రోజుల సెలవూ ఆనందంగా గడిపేశాడు. ఆ విశేషాలన్నీ ఎప్పుడెప్పుడు విజయలక్ష్మికి చెబుదామా అని ఉంది గంగాధరానికి. రైల్లో అంతా మనవడి గురించి విజయలక్ష్మికి ముఖ్యంగా చెప్పాల్సిన విషయాలు మరిచిపోతానేమోనని మథనపడిపోయి, చివరికి జేబులో

డైరీ తీసి నోట్ చేసుకున్నాడు. తీరా తను వెళ్ళేసరికి విజయలక్ష్మి ఉండదు. స్కూలుకి పోతుంది. సాయంత్రం దాకా ఆగాలి. సాయంత్రం పరాపరి వస్తుందో, ఏ పాట కచ్చేరికన్నా పోతుందో అనుకుంటూ వచ్చాడు.

విజయలక్ష్మి ఇంటికి తాళం లేదు.

గంగాధరం తన ఇంటికి వెళ్ళకుండానే విజయలక్ష్మి ఇంటి తలుపుకొట్టాడు.

విజయలక్ష్మి తలుపు తీసి, గంగాధరాన్ని చూసి చేటంత ముఖం చేసుకుంది.

"అదేంటి అలా చిక్కిపోయారు" అన్నాడు గంగాధరం ఆశ్చర్యపోతూ.

"నన్ను ఒంటరిగా వదిలి వెళ్లారుగా. దిగులుతో చిక్కిపోయాను. నిజం. మీరెళ్ళినప్పటి నుంచీ ఒక్కదానికీ ముద్ద దిగటంలేదు. నిద్రా పట్టి చావదు. ఇదేంటి ఇలా చేశారు?"

విజయలక్ష్మి మాటలు అర్థం కావడానికి గంగాధరానికి పూర్తిగా ఐదు నిమిషాలు పట్టింది.

ఈ లోపల విజయలక్ష్మి కాఫీ తెచ్చింది. కాఫీ తీసుకుని టేబిల్ మీద పెట్టి, ఆమె చేతులు పట్టుకున్నాడు.

"నిజంగా మీరన్న మాటలు నిజమేనా? ఒంటరిగా ఫీలయ్యారా?"

"నిజమే ఒట్టు." నవ్వింది మనోహరంగా.

గంగాధరానికి సంతోషంతో మతిపోయి, విజయలక్ష్మిని కౌగిలించుకున్నాడు.